

Rosa Santibáñez
Marta Ruiz-Narezo
Manuel González
de Audikana
Janire Fonseca

Parelles adolescents en conflicte: explorant la incidència de la violència en les primeres relacions afectives

Recepció: maig 2016 / Acceptació: juliol 2016

Resum

Aquest article descriu la incidència de la violència en les primeres relacions de parella entre adolescents. Les dades procedeixen d'un estudi més ampli en el qual s'ha aplicat un qüestionari d'auto-registre a una mostra de 433 alumnes d'ESO i PQPI (entre 12-19 anys) en quatre centres educatius d'un municipi del Gran Bilbao. El qüestionari recull informació sobre la participació dels i les adolescents, tant en la seva vivència com a víctimes com en el paper d'agressor/a, en sis conductes que inclouen la violència psicològica, la violència sexual i la violència física. Els resultats es presenten en funció dels diferents perfils i rols adoptats, les diferències entre nois i noies així com els diferents tipus de violència presents.

Paraules clau

Adolescència, Gènere, Violència, Relacions de parella, Primeres relacions afectives

Parejas adolescentes en conflicto: explorando la incidencia de la violencia en las primeras relaciones afectivas

Este artículo describe la incidencia de la violencia en las primeras relaciones de pareja entre adolescentes. Los datos proceden de un estudio más amplio en el que se ha aplicado un cuestionario de auto-registro a una muestra de 433 alumnos/as de ESO y PCPI (entre 12-19 años) en cuatro centros educativos de un municipio del Gran Bilbao. El cuestionario recoge información sobre la participación de los y las adolescentes, tanto en su vivencia como víctimas como en el rol de agresor/a, en seis conductas que incluyen la violencia psicológica, la violencia sexual y la violencia física. Los resultados se presentan en función de los distintos perfiles y roles adoptados, las diferencias entre chicos y chicas así como los distintos tipos de violencia presentes.

Palabras clave

Adolescencia, Género, Violencia, Relaciones de pareja, Primeras relaciones afectivas

Adolescent Couples in Conflict: exploring the incidence of violence in early emotional relationships

This article describes the incidence of violence in early emotional relationships among adolescents. The data were drawn from a larger study in which a self-assessment questionnaire was filled out by a sample of 433 Secondary education students (aged 12-19 years) in four schools in a municipality of Greater Bilbao. The questionnaire collects information on the participation of adolescents, whether as victim or as aggressor, in the experience of six types of behaviour, among which are psychological violence, sexual violence and physical violence. The results are presented according to the different profiles and roles adopted, the differences between boys and girls and the different types of violence involved.

Keywords

Adolescence, Gender, Violence, Relationships, First emotional relationships

Com citar aquest article:

Santibáñez, R.; Ruiz-Narezo, M.; González de Audikana, M.; Fonseca, J. (2016).

“Parelles adolescents en conflicte: explorant la incidència de la violència en les primeres relacions afectives”.

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 63, p. 79-94

- La violència de gènere és un problema de gran calat social¹. La seva importància està generant diversos estudis, mesures legislatives i judicials, dispositius de protecció social, estratègies educatives i terapèutiques per a les víctimes, així com intervencions específiques amb els agressors. En l'àmbit educatiu existeix també una preocupació generalitzada per la relació que aquest problema pot implicar per als nois i noies i també, pel paper que l'escola i l'educació social poden jugar en la prevenció.

Els estudis sobre la incidència de la violència de gènere se centren principalment en l'edat adulta, encara que també n'hi ha alguns en relació amb aquest fenomen en l'adolescència. Els estudis que s'estan desenvolupant amb adolescents se centren en dos aspectes centrals que ajuden a comprendre els fenòmens de la violència de gènere i que apareixen també en aquest monogràfic; la construcció de la identitat de gènere entre els adolescents (Rodríguez i Megías, 2015) i els valors associats al gènere i el seu acompliment com els estudis sobre el masclisme i els estereotips entre els adolescents (Ararteko, 2006; Díaz-Aguado i Carvajal, 2011; Díaz-Aguado, Martínez-Arias i Martínez-Barbero, 2013).

Aquest article s'orienta cap a l'estudi de la violència en les primeres relacions de parella entre adolescents

L'objectiu d'aquest article s'orienta cap a l'estudi de la violència en les primeres relacions de parella entre adolescents incorporant-hi tres elements per a la seva anàlisi: diversos tipus de violència, la doble perspectiva o rol de víctima i agressor/a, així com la detecció de diferents perfils en les relacions. Les dades procedeixen d'un estudi més ampli, realitzat per l'equip d'investigació: *Intervención: Calidad de Vida e Inclusión Social* de la Universitat de Deusto en el projecte BizkUme² (Umearen Etorikizuna Erititzen) en el qual s'han realitzat fins a quatre mesuraments (entre els anys 2012 i 2014) de diferents conductes de risc entre les quals es troba la violència de parella entre adolescents. L'article s'estructura en un primer apartat de fonamentació teòrica per, a continuació, presentar els aspectes metodològics de la investigació, un apartat amb resultats i, finalment, es discuteixen els resultats i es presenten unes conclusions preliminars.

Violència en les primeres relacions de parella adolescents, un risc per a les relacions futures?

L'adolescència és un període vital complex perquè hi convergeixen canvis simultanis en els sistemes fisiològic, psicològic i psicosocial. Musitu, Martínez i Varela (2011) afirmen que la relació adolescència i conflicte està tan interioritzada socialment que sembla inevitable que els i les adolescents desenvolupin algun tipus de problemàtica a la qual pares, professors i la societat en general, no hi hagin de donar resposta. Al costat del component objectiu,

hi ha una construcció subjectiva i cultural d'aquesta etapa evolutiva, de manera que cada moment històric en fa una interpretació diferent i li assigna un rol social diferenciat. Es tracta, a més, d'un temps d'experimentació on apareixen diverses conductes de risc que posteriorment solen remetre.

Tot i que les primeres relacions de parella en l'adolescència difereixen de les adultes, totes dues són experiències vitals significatives. La relació de parella afavoreix l'assoliment de l'autonomia i el desenvolupament d'un concepte sobre si mateix o si mateixa en l'àmbit de la parella i la sexualitat (Martínez, 2013). No obstant això, resulten incerts alguns riscos associats i el paper que aquests jugaran en la configuració de patrons de conducta futurs. En altres paraules, la forma en què s'inicien les relacions afectives entre adolescents i els models ideals d'amor que s'interioritzen des de la infància més primerenca, poden afavorir o mitigar l'activació d'aquest tipus de situacions de risc. En la nostra societat *l'amor romàntic* ha anat calant en el nostre imaginari on els rols de gènere estan marcadament diferenciats també en l'amor. I aquest model d'amor romàntic pot contenir aspectes negatius com la promoció de relacions basades en la dependència, el control, la gelosia, la desvalorització, l'aïllament o fins i tot la violència.

El fenomen de la violència de gènere és generalitzat en diversos **sentits**. Segons l'OMS (2009), es produeix en tots els països, en totes les cultures i en tots els nivells socials sense excepció. Tot i que les dones poden agredir les seves parelles masculines i també es donen casos de violència en parelles del mateix sexe, la violència en la parella és suportada en una proporció aclaparadorament superior per part de les dones i infringida pels homes. A l'hora de tractar aquest tipus de violència, també cal apuntar a la seva incidència en l'adolescència i la joventut. La violència en aquesta etapa vital sembla resultar també evident segons diverses fonts, com veurem a continuació, si bé amb alguns matisos que difereixen de la violència en les parelles adultes.

La forma en què s'inicien les relacions afectives entre adolescents i els models ideals d'amor que s'interioritzen poden afavorir o mitigar l'activació d'aquest tipus de situacions de risc

Quan parlem de violència de gènere fem referència al maltractament exercit ja sigui per homes o dones amb intenció d'aconseguir el control sobre l'altre membre de la parella (Soriano, 2011). S'utilitza indistintament per referir-nos a la violència que és exercida per qualsevol sexe contra la persona d'un altre o igual sexe però amb diferent manifestació de gènere, tal com indica Quicios García (2013). Els experts solen diferenciar fins a quatre tipus de violència de gènere (Arechederra, 2010; Povedano, 2013):

- *Violència física*: Entesa com el maltractament físic que posa en risc la salut i provoca una por intensa.
- *Violència psicològica*: Inclou aspectes verbals i emocionals com insults, menyspreus o humiliacions.
- *Violència sexual*: Implica qualsevol contacte sexual no desitjat.
- *Violència econòmica*: Referida a conductes que comporten el control financer de la víctima.

En el cas dels adolescents resulta més factible que aparegui la violència física, la psicològica o fins i tot la sexual, essent la violència econòmica més difícil ja que per edat no solen compartir economia, llar, ni despeses.

És possible indicar que la violència que s'exerceix en les parelles adolescents i joves és també freqüent

Avui, és possible indicar que la violència que s'exerceix en les parelles adolescents i joves és també freqüent. Les dones joves, principalment, s'han convertit en objecte de més violència per part de les seves parelles pel que fa a les dones de més edat (Soriano, 2011). No oblidem que, com acabem d'assenyalar, la violència de gènere és una problemàtica social que afecta a diferents edats, classes socials, cultures o nivells acadèmics i que supera qualsevol estereotip que pogués estar prefixat respecte a on i a qui el pateix. En les dades facilitades pel Consell General del Poder Judicial (2015) respecte a les víctimes per violència de gènere a nivell de l'Estat espanyol, es posa de manifest que de 129.193 denúncies i 36.292 mesures de protecció adoptades, el grup de menors apareix representat en aquesta memòria tant entre les víctimes amb ordres de protecció, com entre els agressors en les dades procedents de jutjats de menors referits a sentències però, en ambdós casos, en un percentatge molt petit. Així, de les 36.292 mesures de protecció aplicades, un 2% (805 mesures) s'han realitzat amb noies menors d'edat. Pel que fa a les dades ofertes per les sentències dictades pels jutjats de menors, es recullen un total de 164 sentències per delictes de gènere, de les quals un 4,8% es refereixen al País Basc. En el nostre entorn més proper, i segons dades proporcionades pel Instituto Vasco de la Mujer - Emakunde (2015), aquest percentatge s'eleva fins a un 8,5% de menors víctimes i un 3% d'agressors de violència de gènere.

Es important puntualitzar, a més, que una part important de la violència es troba oculta o invisible. A aquest fenomen és anomenat en el món de la criminologia com la xifra negra (Peters, 1998), de manera que s'assumeix que aquest tipus de problemàtiques compten amb una part oculta o no detectada, com si fos un iceberg, incloent-hi des dels esdeveniments de violència en què ni tan sols els protagonistes són conscients que existeixen, passant pels esdeveniments més puntuals, a d'altres més habituals però no detectats, no denunciats, no registrats o no condemnats. Una part d'allò que queda ocult en la violència de gènere es deguda al fet que sol considerar-se com un assumpte "íntim" o privat de la parella. Per fer-se una idea del que representa aquesta part oculta, la investigació no només atén les denúncies, mesures de protecció i sentències, sinó els estudis d'auto-registre, bé d'autodenúncia o de victimització, on de manera anònima les persones, en aquest cas adolescents, poden informar sobre aquests esdeveniments, si n'han estat autors/es o víctimes.

Si ens cenyim als estudis d'auto-registre entre els mateixos adolescents i joves, els resultats s'eleven de manera molt significativa pel que fa als percentatges d'incidència. Al voltant d'un 90% de les relacions de parella compten amb agressions verbals i en un 40% tenen lloc agressions físiques (Povedano, 2013). Estudis realitzats sobre violència en centres educatius de secundària obtenen resultats similars pel que fa a incidència d'aquestes con-

ductes: l'agressió verbal i l'exclusió social són els tipus de violència més freqüents (Ararteko, 2006; Observatori Estatal de la Convivència Escolar, 2010). En aquesta mateixa línia de violència psicològica es troben les investigacions més recents sobre *l'agressió romàntica relacional* que es defineix com aquells actes realitzats amb la pretensió d'ignorar, excloure, no deixar participar o estendre rumors que intenten danyar l'autoestima del seu adversari/a, les seves amistats o el seu estatus social (Shaffer, 2002). Linder, Crick i Collins (2002) no van trobar diferències en aquest tipus de violència en funció del gènere, i van obtenir resultats similars en estudis posteriors (Bagner, Storch i Preston, 2007; Kuppens, Grietens, Onghen, Michiels i Subramanian, 2008).

D'aquesta revisió se'n desprenen alguns aspectes importants per considerar-los com a base d'aquest estudi abans de passar a presentar la metodologia de treball i els resultats obtinguts. En primer lloc, algunes d'aquestes conductes no són apreciades com a formes de violència. Díaz-Aguado i Carvajal (2011) van assenyalar que un 35% dels adolescents que van participar en la seva investigació no consideraven un comportament violent l'ítem "*Controlar tot el que fa la meua parella*". En aquest sentit resulta preocupant l'augment de la violència en les relacions afectives adolescents, que pot derivar-se de la implantació de valors tradicionals i desiguals avui en dia, i que sembla que són un dels suports principals perquè tingui lloc la violència de gènere (Padrós, Aubert i Melgar, 2010). En segon lloc, un altre canvi important detectat en aquests estudis es refereix no només a la major incidència i a la detecció d'altres formes de violència fins ara ocultes sinó també al repartiment dels rols, i no és sempre els homes els agressors i les dones les víctimes. En el cas de la violència física i sexual prevalen els nois com a agressors i les noies com a víctimes (Díaz-Aguado i Carvajal, 2011), però en relació amb la violència psicològica en forma de gelosia, insults i humiliacions, el paper d'agressió és més freqüentment adoptat per les noies que pels nois.

Metodologia d'estudi

Les dades que es presenten en aquest article procedeixen d'un projecte d'investigació més ampli anomenat Bizkume (Umearen Etorikizuna Eraikitzen) en col·laboració amb la Diputació Foral de Biscaia. Es tracta d'un estudi empíric realitzat a través d'un qüestionari anònim i d'auto-registre, constituït per preguntes tancades i aplicat a l'alumnat d'ESO i PQPI (entre 12-19 anys) en quatre centres educatius d'un municipi de la comarca del Gran Bilbao. La investigació compta amb un total de quatre mesuraments adreçats a tot l'alumnat dels quatre centres. Per a l'anàlisi que presentem a continuació, s'han utilitzat les dades recollides el desembre del 2013, amb una mostra total de 433.

El qüestionari consta de 40 preguntes que agrupaven 288 ítems amb els quals es recopila informació de variables descriptives, escolars i familiars així com de conductes de risc com el consum de drogues, la conducta antisocial i delictiva, l'assetjament escolar, els maltractaments a les parelles, les conductes sexuals de risc i els problemes d'alimentació. De totes aquestes variables, s'ha seleccionat la relativa a la violència de gènere en l'adolescència on s'interroga els nois i noies sobre la seva participació en aquest tipus de conductes en les seves relacions des d'un doble paper: el de víctimes i el d'autors/es o agressors/es (preguntes 34a i 34b). En les dues versions de la pregunta (paper de víctima, paper d'autor/a) es proposen fins a sis situacions que s'ordenen gradualment des dels insults fins a l'agressió física i estan basats en els estudis previs desenvolupats per Díaz-Aguado (2011).

Per a la posterior anàlisi dels resultats s'han ordenat les sis conductes en les dues versions (paper de víctima, paper d'autor/a) al voltant dels diferents tipus de violència establerts per Arechederra (2010) (taula 1): Quatre han estat classificades com a violència psicològica, una com a violència sexual i una última com a violència física. Els ítems referits a aquestes dues preguntes estaven formulats en el qüestionari com una escala en funció de la freqüència (mai, de vegades, sovint i moltes vegades).

Taula 1. Classificació de les conductes del qüestionari (preguntes 34a i 34b) i els tipus de violència (Basat en Arechederra, 2010)

Tipus de violència	Correspondència amb ítems pregunta 34a i 34b
Violència psicològica	Controlar i aïllar de les amistats
Violència psicològica	Insultar, ridiculitzar o fer creure que no valia res
Violència psicològica	Obligar a fer coses que no volia fer
Violència psicològica	Ofendre, insultar o amenaçar públicament en xarxes socials o assetjar pel mòbil
Violència sexual	Obligar a realitzar conductes de tipus sexual que no volia fer
Violència física	Pegar

Així mateix, per a l'anàlisi de les dades, s'ha utilitzat el paquet estadístic SPSS-22.0., establint com a prova de contrast entre els dos sexes, la prova chi-quadrat (χ^2) per mostrar si les diferències entre els alumnes i les alumnes eren o no significatives.

Resultats

La primera part dels resultats pren com a punt de partida la pregunta del qüestionari referida a *Tenir o haver tingut xicot/a*. Ha servit com a base per seleccionar la sub-mostra sobre la qual realitzar les anàlisis posteriors de violència en la parella.

Com es pot observar a la taula 2, on trobem les freqüències i els percentatges dels nois i noies que han tingut o tenen en l'actualitat xicot/a, dels 433 subjectes que configuren la base de dades han respost a aquesta pregunta un total de 396, dels quals, 130 nois (62,5%) i 137 noies (72,9%) reconeixen tenir o haver tingut xicot/a. Aquesta diferència en la distribució de percentatges pot ésser considerada significativa en funció del sexe (GO=62,5 vs. GA=72,9; $\chi^2=4,837$; $p<,028$). És a dir, el grup de les noies (GA) reconeix tenir o haver tingut xicot/a en major mesura que els nois (GO), i hi ha diferències significatives.

Taula 2. Freqüències i percentatges de tenir xicot/a en funció del sexe (GO = Grup nois i GA = Grup noies).

Tenir xicot/a	GO N (%)	GA N (%)	Total N (%)	Prova de contrast χ^2	p
Sí	130 (62,5)	137 (72,9)	267 (67,4)	4,837	,028
No	78 (37,5)	51 (27,1)	129 (32,6)		
Total	208 (100)	188 (100)	396 (100)		

χ^2 : Prova de Ji quadrat; p: Valor de probabilitat

També s'observa una clara tendència vinculada a l'edat, de manera que com més edat, més probabilitats d'haver tingut o tenir xicot/a (taula 3).

Taula 3. Freqüències i percentatges de la pregunta tenir xicot/a en funció de l'edat

Edat en anys								Total
Tenir xicot/a	12 N (%)	13 N (%)	14 N (%)	15 N (%)	16 N (%)	17 N (%)	18 N (%)	N (%)
Sí	34 (55,7)	36 (48,6)	40 (59,7)	39 (70,9)	49 (83,1)	43 (84,3)	23 (88,5)	264 (67,2)
NO	27 (44,3)	38 (51,4)	27 (40,3)	16 (29,1)	10 (16,9)	8 (15,7)	3 (11,5)	129 (32,8)
Total	61 (100)	74 (100)	67 (100)	55 (100)	59 (100)	51 (100)	26 (100)	393 (100)

A partir dels nois i noies que han respost afirmativament a la pregunta referida a tenir o haver tingut xicot/a, analitzem les respostes proporcionades a haver estat víctima o haver patit violència per part de la seva parella (taules 4 i 5) i les respostes obtingudes a haver jugat un paper d'agressor/a o haver estat autor/a de la violència de parella (taules 6 i 7).

En les taules 4 i 5 trobem en primer lloc una anàlisi dels totals. Entre els nois i noies que afirmen haver tingut parella, es presenta qui s'han sentit víctimes d'algun esdeveniment de violència en la parella (taula 4). Com es pot veure en aquesta taula, un total de 89 nois i noies afirmen haver estat o haver-se sentit víctimes en la seva relació de parella, fet que representa un 33,60% de la mostra, enfront d'un 66,40% (176) que afirmen no haver estat o no haver-se sentit víctimes de cap esdeveniment violent. Si observem les diferències entre nois i noies, els nois superen lleugerament les noies en aquest reconeixement però aquestes diferències són tan petites que no poden ser considerades significatives ($GO=34,90$ vs. $GA=32,40$; $\chi^2=,190$; $p<,663$).

Taula 4. Freqüències i percentatges d'haver estat víctima en la parella per sexe (GO = Grup nois i GA = Grup noies)

	GO	GA	Total	Prova de contrast χ^2	p
Rol Víctima	(N = 130) N (%)	(N=137) N (%)	(N=267) N (%)		
Sí	45 (34,90)	44 (32,40)	89 (33,60)	,190	,663
No	84 (65,10)	92 (67,60)	176 (66,40)		
Total	129 (100)	136 (100)	265 (100)		

χ^2 : Prova de Ji quadrat; p: Valor de probabilitat

Taula 5. Freqüències i percentatges de víctimes de comportaments violents per sexe (GO = Grup nois i GA = Grup noies)

Rol víctima	GO (N = 130) N (%)	GA (N=137) N (%)	Total (N=266) N (%)	Prova de contrast χ^2	p
Ha intentat controlar-me i aïllar-me de les meves amistats	33 (25,6)	35 (25,5)	68 (25,6)	,000	,995
M'ha insultat, ridiculitzat o fet creure que no valia res	15 (11,5)	17 (12,5)	32 (12,0)	,058	,810
M'he sentit oblidat/da a fer coses que no volia fer	16 (12,3)	16 (11,7)	32 (12,0)	,025	,874
M'ha ofès, insultat o amenaçat en xarxes socials o assetjat pel mòbil	12 (9,2)	6 (4,4)	18 (6,7)	2,497	,114
M'he sentit obligat/da a realitzar conductes de tipus sexual que no volia fer	7 (5,4)	6 (4,4)	13 (4,9)	,145	,703
M'ha pegat	10 (7,7)	4 (2,9)	14 (5,2)	3,058	,080

χ^2 : Prova de Ji quadrat; p: Valor de probabilitat

A la taula 5 trobem desglossades les respostes de les 89 persones que han respost haver-se sentit víctimes de violència en la parella. Cadascuna podrà respondre a una o més d'una de les diverses formes de violència contemplades, les quals van des de l'intent de control a la violència física. Dels totals de la taula s'adverteix que les respostes estan ordenades de major a menor incidència. Així la conducta més referida per nois i noies és la de *“Ha intentat controlar-me i aïllar-me de les meves amistats”* amb 68 persones que la responen (25,6%), seguides de *“M'ha insultat, ridiculitzat o fet creure que no valia res”* i *“M'he sentit obligat/da a fer coses que no volia fer”* amb el mateix nombre de respostes totes dues (32 persones o 12%). En relació a la conducta *“M'ha ofès, insultat o amenaçat en xarxes socials o assetjat pel mòbil”* un total de 18 persones es reconeixen com a víctimes (6,7%). Finalment, al voltant d'un 5% de la mostra, amb un total de 13 i 14 persones, respectivament, han afirmat que s'han *“Sentit obligat/da a realitzar conductes de tipus sexual que no volia fer”* i *“M'ha pegat”*. Cap d'aquestes conductes manifesta diferències entre nois i noies encara que l'última, referida a la violència física, està pròxima.

En relació a l'autodenúncia com a agressor o com a agressora, trobem els resultats reflectits en les taules 6 i 7. Si comencem l'anàlisi amb els totals, la taula 6 ens indica que un total de 61 nois i noies (23%) es reconeixen com a agressors/es en les seves relacions de parella davant de 204 (77%) que afirmen no haver participat de manera activa o haver pres la iniciativa en alguna d'aquestes conductes violentes. Si comparem les diferències entre nois i noies, encara que ells superen les noies, la distància és tan lleu que tampoc no es pot considerar significativa (GO=24,0 vs. GA=22,10; $\chi^2=,145$; $p<,703$).

Taula 6. Freqüències i percentatges de reconèixer-se com a agressor/a en la parella per sexe (GO = Grup nois i GA = Grup noies)

	GO	GA	Total	Prova de contrast χ^2	p
Rol agressor/a	(N = 130) N (%)	(N=137) N (%)	(N=267) N (%)		
Sí	31 (24,0)	30 (22,10)	61 (23,0)	,145	,703
No	98 (76,0)	106 (77,9)	204 (77,00)		
Total	129 (100)	136 (100)	265 (100)		

χ^2 : Prova de Ji quadrat; p: Valor de probabilitat

A la taula 7 trobem desglossades les diverses formes de conducta violenta que els nois i noies admeten haver exercit en alguna ocasió sobre les seves parelles o exparelles. De la mateixa manera que en el paper de víctima, del total de persones que reconeixen el seu rol actiu (61 persones, 23%) poden haver seleccionat una o més d'una d'aquestes conductes. De l'anàlisi d'aquesta taula es desprèn que els totals s'ordenen de la mateixa manera que en el paper de víctima, novament de major a menor incidència. La conducta més reconeguda, amb diferència de les altres, és la referida al control “*He intentat controlar-lo/a i aïllar-lo/a de les seves amistats*” amb 46 nois i noies (17,3%) que reconeixen haver-lo realitzat. A aquesta conducta li segueixen “*He insultat, ridiculitzat o fet creure que no valia res*” amb 26 persones (9,8%), “*He obligat a fer coses que no volia fer*” amb 17 respostes (6,4%), “*He ofès, insultat o amenaçat públicament en xarxes socials o assetjat pel mòbil*” amb 13 respostes afirmatives (4,9%), “*He obligat a realitzar conductes de tipus sexual que no volia fer*” amb 11 respostes totals (4,1%) i, finalment, “*Li he pegat*” amb 14 subjectes (5,3%). Un cop més, cap d'aquestes conductes es presenta de manera diferencialment significativa entre nois i noies.

Taula 7: Freqüències i percentatges d'agressor/a de comportaments violents per sexe (GO = Grup nois i GA = Grup noies)

Rol agressor/a	GO (N = 130) N (%)	GA (N=137) N (%)	Total (N=266) N (%)	Prova de contrast χ^2	p
He intentat controlar-lo/la i aïllar-lo/la de les seves amistats	22 (16,9)	24 (17,6)	46 (17,3)	,024	,876
He insultat, ridiculitzat o fet creure que no valia res	10 (7,7)	16 (11,8)	26 (9,8)	1,250	,264
He obligat a fer coses que no volia fer	11 (8,5)	6 (4,4)	17 (6,4)	1,822	,177
He ofès, insultat o amenaçat públicament en xarxes socials o assetjat pel mòbil	9 (7,0)	4 (2,9)	13 (4,9)	2,311	,128
He obligat a realitzar conductes de tipus sexual que no volia fer	8 (6,2)	3 (2,2)	11 (4,1)	2,613	,106
Li he pegat	5 (3,8)	9 (6,6)	14 (5,3)	1,024	,312

χ^2 : Prova de Ji quadrat; p: Valor de probabilitat

L'equip avança en l'anàlisi de si hi ha relació entre perfils. Dit altrament, si tenint en compte els rols o condició de víctima i agressor/a, s'hi poden trobar relacions. Es determinen quatre perfils. La persona que no és ni víctima ni agressor/a, és a dir, que no es troba involucrada en aquests successos de cap manera. Aquells o aquelles que ho fan només amb un paper, el de víctima o el d'agressor/a i el d'aquells i aquelles que es troben implicats en els dos rols, el de víctima i el d'agressor/a. Per adjudicar un perfil a cada subjecte, s'ha creat una nova variable categòrica que comptabilitza cada resposta afir-

mativa (de vegades, sovint i moltes vegades) de cadascuna de les sis conductes presentades. D'aquesta escala resulta la taula 8, on es desglossen les freqüències i percentatges, en funció del sexe, dels quatre perfils possibles.

Taula 8. Freqüències i percentatges dels quatre perfils per rol i del sexe (GO = Grup nois i GA = Grup noies)

Perfils víctima i agressor/a	GO (N = 130) N (%)	GA (N=137) N (%)	Total (N=266) N (%)	Prova de contrast χ^2	p
Ni víctima ni agressor/a	81 (62,3)	92 (67,2)	173 (64,8)	3,377	,337
Només víctima	18 (13,8)	16 (11,7)	34 (12,7)		
Només agressor/a	5 (3,8)	1 (,7)	6 (2,2)		
Víctima i agressor/a	26 (20,0)	28 (20,4)	54 (20,2)		

χ^2 : Prova de Ji quadrat; p: Valor de probabilitat

De la taula 8 es desprèn que la majoria dels nois i noies de l'estudi, el 64,8% (173 nois i noies), no es reconeixen implicats en situacions de violència en les seves relacions de parella, enfront de la resta que sí que ho fa. Dels que sí que reconeixen la violència en les seves relacions afectives, la majoria es troben en el doble paper de víctima i agressor/a amb 54 persones (20,2%), seguits dels que només es reconeixen com a víctimes amb 34 casos (12,7%) i, finalment, a gran distància, només agressors/es amb 6 casos (2,2%).

Discussió dels resultats i conclusions preliminars

En aquesta investigació destaquen alguns resultats que mereixen ésser analitzats i debatuts. En primer lloc, és important assenyalar que aquest estudi, aplicat a adolescents, ens mostra o revela part d'aquesta xifra negra o oculta (Peters, 1998) de la violència en les primeres relacions de parella, a l'hora de demanar-los que responguin de manera anònima i confidencial tant si s'han sentit víctimes d'algun succés violent, com si han exercit de manera activa en el seu paper d'agressors/es aquestes conductes. És important subratllar, a més, que els qüestionaris d'auto-registre palesen les seves pròpies percepcions o vivències i com es reconeixen en el paper de víctimes o d'agressors/es.

Després d'establir els quatre perfils en funció de les possibles relacions que s'estableixen entre els rols (ni víctima ni agressor, víctima i agressor/a, només víctima o només agressor/a, els resultats apunten que pràcticament dos terços dels i les adolescents (64,8%) no perceben i no experimenten violència en les seves primeres relacions de parella, i no s'identifiquen ni com a víctimes ni com a agressors/es. La resta dels enquestats, percentatge inferior a

Dos terços dels i les adolescents no perceben i no experimenten violència en les seves primeres relacions de parella

l'anterior però molt rellevant per les seves implicacions, experimenten d'una manera o una altra situacions de violència. En concret, el 20,2% es declaren immersos en un cicle de violència on juguen tant el paper de víctima com el d'agressor/a; el 12,7% es perceben únicament com a víctimes i, finalment, el 2,2% es declaren i es reconeixen a si mateixos/es com a agressors/es. En aquests perfils no s'han apreciat diferències significatives entre nois i noies.

En relació amb els tipus de violència, les conductes més esmentades són les que hem enquadrat com a violència psicològica

En relació amb els tipus de violència, les conductes més esmentades són les que hem enquadrat com a violència psicològica (Arechederra, 2010) o agressió romàntica relacional (Shaffer, 2002) enfront de la violència sexual i física. La violència psicològica és la més freqüent o habitual tant en la pregunta referida a la seva vivència com a víctimes com en la d'agressors/es. Com és d'esperar, resulta més senzill identificar-se en la condició de víctima que reconèixer-se i autodenunciar-se com a agressor o agressora. No obstant això, i tenint present aquesta tendència, els resultats obtinguts són consistents i mantenen l'ordre d'aparició i incidència. Si comparem les taules 5 i 7 de l'apartat dels resultats, referides a la distribució de les conductes com a víctimes i com a agressors/es, trobem alguna semblança i també alguna diferència destacable. Hi ha més reconeixement del paper de víctima que del rol d'agressor/a, a excepció de la conducta referida a violència física on coincideix en el nombre absolut. La principal semblança és que la distribució s'ordena seguint el mateix patró de major a menor incidència. Entre la violència psicològica s'inclouen per ordre d'aparició: el control i l'aïllament de les seves amistats, l'agressió verbal en forma d'insults, ridiculitzacions o fer sentir que no val res, obligar a realitzar actes no desitjats, la violència a les xarxes.

Hi ha més reconeixement del paper de víctima que del rol d'agressor/a, a excepció de la conducta referida a violència física on coincideix en el nombre absolut

Recordant dades concretes, un 25,6% de la mostra diu sentir-se o haver-se sentit víctima del control i l'aïllament de les seves amistats per part de la seva parella. Mentre que la violència verbal (insults, ridiculitzacions o ofenses) i el veure's forçat o forçada a realitzar actes que no desitjava realitzar descendeixen en tots dos casos al 12%. Com es deia anteriorment, la violència sexual, entesa com sentir-se obligat a realitzar conductes sexuals que no volia fer, o la violència física, són "denunciades" per un 4,9% i 5,2%, respectivament. Aquesta distribució es manté però amb un percentatge menor quan se sol·licita l'autodenúncia o el reconeixement d'haver exercit activament aquestes conductes en el paper d'agressor/a. Aquests resultats que identifiquen com a més habituals les conductes de violència psicològica davant de la física es troben en la mateixa línia que d'altres revisats tant de violència entre iguals com de parella (Ararteko, 2006; Observatori Estatal de la Convivència Escolar, 2010; Pikaza, Ruiz-Narezo, Fonseca, González de Audikana i Santibañez, 2014; Povedano, 2013) però amb percentatges molt inferiors als trobats per altres estudis on s'al·ludien fins a un 90% d'agressions verbals i un 40% de violència física (Povedano, 2013).

I en totes les conductes incloses no s'han trobat diferències significatives en funció del sexe. És a dir, en aquesta mostra d'adolescents, tant nois com noies utilitzen amb una intensitat semblant aquestes estratègies violentes. En

aquest sentit, les dades es troben en la línia trobada per altres autors i estudis (Bagner, Storch i Preston, 2007; Kuppens, Grietens, Onghen, Michiels i Subramanian, 2008; Linder, Crick i Collins, 2002). Des d'una perspectiva de gènere, és important assenyalar que aquest tipus de violència ha estat associada amb la masculinitat, generant la idea que les dones no participen en situacions d'opressió i abús (Keddie, 2009). Caracteritzar els nois com a possibles perpetradors i les noies com a possibles víctimes, sembla constituir actualment un enfocament que contribueix a perpetuar els estereotips de gènere. A aquest fenomen se l'ha començat a anomenar per alguns autors com *ceguesa de gènere* (Carrera, De Palma i Lameiras, 2011). En aquesta línia de treball, l'equip proposa continuar aprofundint en aquesta direcció incorporant-hi en tots els estudis el doble paper (víctima/agressor/a) i en les anàlisis les diferències en funció del sexe.

El volum de conductes violentes dins de les parelles, recollides en l'estudi, representa una minoria, però una minoria rellevant. No obstant això, com hem assenyalat, l'adolescència és una etapa de certa convulsió en la qual es desenvolupen molts comportaments iniciàtics i experimentals com el consum de drogues, les conducta anti-socials o fins i tot la comissió de certs delictes, a més s'assagen noves conductes d'acord amb nous rols socials més autònoms, entre elles les primeres relacions de parella, la qual cosa, sumada a aquest model d'amor romàntic, pot explicar gran part de comportaments violents cap a la parella que més tard se solen moderar o desaparèixer segons van madurant com a persones i com a parelles. En aquest sentit, sembla imprescindible continuar investigant en aquesta línia de treball, promovent més estudis de caràcter longitudinal, amb mostres més àmplies, que permetin comprovar tendències segons les edats, si aquest tipus de conductes tendeixen a desaparèixer o, si per contra, s'estableixen com a patrons de conducta que derivin en violència de gènere. I tant si remetien com si s'instauren, en quins contextos i circumstàncies ho fan.

Mentre es desenvolupen aquests estudis, les educadores i educadors socials podem i tenim la responsabilitat de jugar un paper rellevant. Si el control i l'aïllament s'han manifestat com una de les formes més comunament utilitzades en les primeres relacions afectives amb violència, una estratègia d'intervenció per evitar la instauració d'aquestes actituds i conductes violentes des de l'adolescència seria l'educació en valors com a pilar fonamental en la construcció de relacions afectives més reals, més igualitàries i menys violentes (Álvarez i Egea, 2003). Treballar el qüestionament i la reflexió crítica dels models d'amor romàntic (Herrera, 2010) o els matisos en la distribució del poder assenyalats per Rowlands (1997). Adolescents i professionals hauríem de donar un pensament a aquesta nova perspectiva en la qual més que exercir el control o el poder sobre els altres, proposa compartir-lo, construir-lo i orientar-lo (Pikaza, Ruiz- Narezo, Fonseca, González de Audikana i Santibáñez, 2014).

Com a conclusió podem afirmar que ens trobem en un moment de desenvolupament de diversos treballs d'investigació realitzats amb el col·lectiu específic d'adolescents. Els seus resultats semblen obrir noves perspectives d'interès per al treball posterior així com per a la intervenció educativa i preventiva.

Rosa Santibáñez

Professora de la Universitat de Deusto
rosa.santibanez@deusto.es

Marta Ruiz-Narezo

Professora de la Universitat de Deusto
marta.ruiznarezo@deusto.es

Manuel González de Audikana

Professor de la Universitat de Deusto
manu.audikana@deusto.es

Janire Fonseca

Professora de la Universitat de Deusto
janire.fonseca@deusto.es

Bibliografia

Álvarez, A.; Egea, F. (2003). "Aspectos psicológicos de la violencia en la adolescencia". *Injuve: Revista de Estudios de Juventud*, 62, 37-44.

Ararteko (2006). *Convivencia y conflictos en los centros educativos*. Vitoria-Gasteiz: Autor.

Arechederra, A. (2010). "Violencia masculina contra las mujeres en las relaciones de pareja. Proceso y Consecuencias". En: García, A. & Freire, M. (Comp.), *Violencia contra las mujeres en pareja. Claves y análisis de intervención*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas.

Bagner, D.M.; Storch, E. A.; Preston, A. S. (2007). "Romantic Relational Aggression: What about Gender?". *Journal of Family Violence*, 22, 19-24.

Carrera M. V.; De Palma R.; Lameiras M. (2011). "Toward a more comprehensive understanding of bullying in school settings". *Educational Psychology Review*, 23, 479-499.

Consell General del Poder Judicial - CGPD (2015). La violencia sobre la mujer en la estadística judicial. Datos anuales de 2015. <http://www.poder-judicial.es/cgpj/es/Temas/Violencia-domestica-y-de-genero/Actividad-del-Observatorio/Datos-estadisticos/La-violencia-sobre-la-mujer-en-la-estadistica-judicial--Datos-anuales-de-2015>

Díaz-Aguado, M. J. (Dir.), Martínez-Arias, R.; Martínez-Barbero, J. (2013). *La evolución de la adolescencia española sobre la igualdad y la prevención de la violencia de género*. Madrid: Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. http://www.observatoriodelainfancia.es/oia/esp/documentos_ficha.aspx?id=4087

Díaz-Aguado, M. J.; Carvajal, M. I. (2011). *Igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Madrid: Ministeri d'Igualtat i UCM.

Herrera, C. (2010). *La construcción sociocultural del amor romántico*. Madrid: Fundamentos.

Instituto Vasco de la Mujer – Emakunde (2015). *Violencia contra las mujeres en la CAPV*. Informe 25N.

http://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/violencia_evaluacion_informes/es_def/adjuntos/informe_25n_2015.pdf

Keddie, A. (2009). "Some of those girls can be real drama Queens: Issues of gender, sexual harassment and schooling". *Sex Education*, 9, 1-16.

Kuppens, S.; Grietens, H.; Onghena, P.; Michiels, D.; Subramanian, S. V. (2008). "Individual and classroom variables associated with relational aggression in elementary-school aged children: A multilevel analysis". *Journal of School Psychology*, 46, 639-660.

Linder, J. R.; Crick, N. R.; Collins, W. A. (2002). "Relational aggression and victimization in young adults romantic relationships: Association with perceptions of parent, peer, and romantic relationship quality". *Social Development*, 11, 69-86.

Martínez, B. (2013). "El mundo social del adolescente: amistades y pareja". En: Estévez, E. (Coord.) (2013). *Los problemas en la adolescencia*. Madrid: Síntesis.

Musitu, G.; Martínez, B.; Varela, R. (2011). "El ajuste en la adolescencia: las rutas transitorias y persistentes". En: R. Pereira (Comp.), *Adolescentes en el siglo XXI. Entre impotencia, resiliencia y poder (pp. 109-128)*. Madrid: Morata.

Observatorio Estatal de la Convivencia Escolar (2010). *Estudio estatal sobre convivencia escolar en la educación secundaria obligatoria*. Madrid: España. <https://sede.educacion.gob.es/publiventa/detalle.action?cod=13567>

OMS (2009). *Women and health. Today's evidence tomorrow's agenda*. <http://www.who.int/gender-equity-rights/knowledge/9789241563857/en/>

Padrós, M.; Aubert, A.; Melgar, P. (2010). "Modelos de atracción de los y las adolescentes. Contribuciones desde la socialización preventiva de la violencia de género". *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 17, 73-82.

Peters, T. (1998). "Consideraciones teóricas sobre la victimología". *Eguskilore*, 2, 107-133.

Pikaza, M.; Ruiz-Narezo, M.; Fonseca, I.; González de Audikana, M.; Santibáñez, R. (2014). "Entre el 'poder sobre' i el 'poder compartido'. Construyendo relaciones más igualitarias desde la adolescencia". En: A. S. Jiménez, A. Pantoja, J. J. Leiva, E. Moreno i J. D. Gutiérrez (Coord). *Congrés Internacional. Infància en Contextos de Risc. Commemoració del XXVè Aniversari de la Convenció Internacional sobre els Drets de l'Infant*. (Pàg. 2372-2384) Huelva, 20 - 22 Novembre.

- Povedano, A.** (2013). “Violencia de género en el noviazgo”. En: Estévez, E. (Coord). (2013). *Los problemas en la adolescencia*. Madrid: Síntesis.
- Quicios García, M. P.** (Coord.). (2013). *Infancia, adolescencia y juventud en dificultad social*. Madrid: McGraw Hill i UNED.
- Rodríguez, E.; Megías, I.** (2015). *¿Fuerte como papá? ¿Sensible como mamá? Identidades de género en la adolescencia*. Madrid: Centro Reina Sofía i FAD - Fundación de Ayuda contra la Drogadicción.
- Rowlands, J.** (1997). “Empoderamiento y mujeres rurales en Honduras: un modelo para el desarrollo”. En: M. León (Comp). *Poder y empoderamiento de las mujeres*. Bogotá: Tercer Mundo.
- Shaffer, D. R.** (2002). *Desarrollo social y de la personalidad*. Madrid: Thomson.
- Soriano, A.** (2011). “La violencia en las relaciones de pareja en estudiantes universitarios. Propuestas educativas”. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 18, 87-97.

-
- 1 Aquest treball de recerca, BizkUme, ha estat possible gràcies al finançament de la Diputació Foral de Biscaia i la Universitat de Deusto amb la col·laboració de l'Ajuntament d'Erandio així com dels centres educatius d'ESO i PQPI participants en la investigació.
  - 2 Es tracta d'un joc de paraules entre els dos termes en basc *Bizkaia* i *Umea* (nen/a). L'explicació que segueix, *Umearen Etorkizuna Eraikitzen* (construint el futur del nen/a), pretén subratllar l'esperit o la filosofia del projecte.
-